KCSE 2006

FASIHI SIMULIZI

(a) Fasihi Simulizi ninini? (alama 2)

(b) EleZA tofaufi nne baina ya Fasihi simulizi na Fasihi Andishi. (alama 12)

(c) Nini umuhimu wa Fasihi simulizi? (alama 6)

USHAIRI

Jbu swali la 6 au swali la 7

6. Soma shairi hili kisha ujibu maswali yanayofuata.

KWELI

1. Neno la kweli daima, Li nguvu za kutosha
   Ni silaha ilo nzima shahaba kutopotosha
   Neno ngome ya hishima, msema kweli hunyosha
   La urongo lapotosha, dumu katika ukweli

2. Ukitaka taadhima na, hifadha ya kutosha
   Uishi penye huduma, uwe ndiwe muongosha
   Uwe mkweli daima, urongo wako ondosha
   La urongo lapotosha, dumu katika ukweli

3. La kweli lina salama, ghayati linaridhisha
   Lakinga mbele na nyuma, na kati lafurahisha
   Hata kesini ungama, Mola atasahalisha
   La urongo lapotosha, dumu katika ukweli

3. Ruhusa urongo sema, patatu nakujulisha
   Ni kauli ya Heshima, wengi wamesadikisha
   Ni hadithi twaisoma, nasi tumejifundisha
   La urongo lapotosha, dumu katika ukweli

4. Kwanza urongo useme, iwapo wapatanisha

Pili ni mke na mume, ili ndoa kudumisha
Na vitani usikome, ni haki kuhadaisha
La urongo lapotosha, dumu katika ukweli

6. Wasalamu kaditama, simki kuyarefusha
Waja wa leo si wema, si hoja kuwagutusha
Wathamini darahima, haki wakaziangusha
La urongo lapotosha, dumu katika ukweli

(a) Taja manufaa ya ukweli kama yalivyoelezwa na mshairi (alama 4)
(b) Tajana kutoa mifano ya tamathali mbili za usemi katika shairi (alama 4)
(c) Dondoa na ueleze mifano miwili tofauti ya uhuru wa kishairi katika shairi hili.(alama 4)
(d) Andika ubeti wa Kano katika lugha nathari. (alama 4)
(e) Eleza maana ya:
   i. ghayati (alama 1)
   ii. hata kesini ungama, mola atasahalisha (alama 2)
   iii. wamesadikisha (alama 1)

7. Soma shairi hili kisha ujibu maswali yanayofuata.

MKULIMA

Mtazameni……. nguzo ya Afrika
mtumwa wa watumwa waloridhiya!

Amelikita jembe lake akilisujudia
Kwa *tambo* liloumbuka na kuselehea
Uso ukifuka ukata ulojifa tabia
na machungu ya maonevu alovumilia.

Moyo wake mzito ulokokomaa kama kuni
Haujui tena kutarajia wala kutamani
umekufa ganzi kutohisi raha wala huzuni

Basi iteni fikira mambo mukiyafikiri
Siku hamaki yake itakapochafuka kama bahari
Siku ukweli wa hali yake utapodhihiri
Umejiandalia vipi...

huo mkono ulomuumbua na kumkausha
hizo pumzi zilizomzimia taa ya maisha
kumfunga kizuizi, gizani *kumtowesha*!

Ni jawabu gani alowekewa na wakati
kuipoza ghadhabu ya kiu ingawa katii
kuiliwaza hamaki ya njaa hii ya dhati
Njaa ya maisha itakayo kushibishwa.

(a) Eleza mambo muhimu yanayojitokeza katika shairi hili (alama 4)
(b) Taja na utoe mifano ya aina zozote mbili za tamathali za usemi zilizotumika katika shairi hili (alama 4)
(c) Eleza umbo la shairi hili (alama 3)
(d) Onyesha umuhimu wa matumizi ya kihisishi katika shairi (alama 2)
(e) Fafanua maana ya:
    i. Siku hamaki yake itapochafuka kama bahari. (alama 2)
    ii. kuipoza ghadhabu ya kiu ingawa katiti. (alama 2)
(f) Eleza maana ya msamiati ufuatao kama ulivyotumiwa katika shairi:
    i. tambo
    ii. ulokokomaa
    iii. kumtowesha (alama 3)

KCSE 2007

1. (Lazima)

Soma shairi hili kisha ujibu mawali yanayofuata:

1. Tohara, usimwazie, mwanamke,
   Tohara, usikaribie, mwili wake,
   Tohara, usiifikie, ngozi yake,
   Tohara ya mwanamke, katwaani siwazie!

2. Tohara, hiyo haramu, adha kwake
   Tohara, ni kubwa sumu, si kufu yake
   Tohara, ni za kudumu, dhara zake,
   Tohara ya mwanamke, katwaani siwazie!

3. Tohara, kile kijembe, usikishike,
   Tohara, yule kiumbe, si haki yake,
   Tohara, usimtimbe, kwako makeke,
   Tohara ya mwanamke, katwaani siwazie!
4. Tohara, ni tamaduni, usiyashike.
   Tohara, ati uzimani, ujumuike.
   Tohara, umaaluni, kwa mwanamke
   Tohara ya mwanamke, katwaani siwazie!
5. Tohara, akijifungua, ataabike.
   Tohara, yawezsa ua, hufa wanawake.
   Tohara, inausumbua, uhai wake.
   Tohara ya mwanamke, katwaani siwazie!
6. Tohara, ni siku hizi, haya uyashike.
   Tohara, gonjwa umaizi, lije limshike.
   Tohara, ageuke uzi, huo mwili wake.
   Tohara ya mwanamke, katwaani siwazie!
7. Tohara, nasisitiza, mwanamke.
   Tohara, inaibeza, hadhi yake.
   Tohara, inadumaza, fikira yake.
   Tohara ya mwanamke, zamu yake siwazie!

i) Eleza dhamira ya msanii katika shairi hili (alama 2)

ii) Fafanua madhara manne ya tohara kwa mwanamke (alama 4)

iii) Taja au ueleze mbinu mbili za kitafsihi zilizotumika katika shairi (alama 4)

iv) Kulingana na mshairi, mwanamke hupashwa tohara kwa nini? (alama 2)

v) Andika ubeti wa sita kaatika lugha nathari (alama 4)

vi) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumika katika shairi

(i) Adha

(ii) Usimtimbe (alama 2)

vii) Upashaji wa tohara kwa mwanamke ni mojawapo ya maswali ibuka katika jamii yetu. Taja maswala ibuka mengine mawili yanayohusu mwanamke.

(alama 2)

FASIHI SIMULIZI

a) Nini maana ya mighani/migani? (alama 4)

b) Fafanua sifa tano za mighani/migani (alama 10)

c) Eleza umuhimu wa mighani/migani (alama 6)

KCSE 2008

USHAIRI

Soma shairi hili kasha ujibu maswali yanayofuata

WASAKATONGE

1. Wasakatonge na juakali

Wabeba zenge ya maroshano,
Ni msukuma mikokoteni,
Pia makuli bandarini,
Ni wachimbaji wa migodini,
Lakini maisha yao chini

2. Juakali na wasakatonge

Wao ni manamba mashambani,
Ni wachapa kazi viwandani,
Mayaya na madobi wa nyumbani,
Ni matopazi wa majaani,
Lakini bado ni maskini.

3. Wasakatonge na juakali

Wao huweka serikalini,
Wanasiasa madarakani,
Dola ikiwa mikononi,
Wachaguliwa na ikuluni,
Lakini wachaguaji duni.

4. Juakali na wasakatonge

Wao ni wengi ulimwenguni,
Tabaka lizilo ahueni,

Siku zote wako matesoni,
Ziada ya pato hawani,
Lakini watakomboka lini?
*(*Mohammed seif Khatib)

(a) " Shairi hili ni la kukatisha tamaa" fafanua rai hii kwa kutoa mifano minne (alama 4)

(b) Taja tamathali ya usemi iliyotawala katika shairi zima na uonyeshe mifano miwili Ya jinsi ilivyotumika (alama3)

© Eleza umbo na shairi hili (alama5)

(d) Andika ubeti wa tatu katika lugha ya nathari (alama4)

(e) Onyesha mifano miwili ya maadili yanayojitokeza katika shairi hili (alama2)

(f) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumika katika shairi

(i) Manamba

(ii) Tabaka lisilo ahueni (alama 2)

FASIHI SIMULIZI

7. Fafanua sifa zozote kumi za mtambaji bora wa ngano. (alama 20)

KCSE 2009
USHAIRI

2 **Soma shairi kisha ujibu maswali yanayofuata :**

KIBARUWA : Abdilatif Abdalla

Kwenye shamba hilo kubwa asilani hakunyi mvuwa !

Ni kwa mitilizi ya jasho langu ndiyo hunweshezewa

Kwenye shamba hilo kubwa sasa imeshaiva kahawa

Na bunize ni matone ya damu yangu niliyotowa

Ndipo mte ukatipuza !

Buni hiyo itakaangwa buni hiyo itapondwapondwa

Buni hiyo itasagwa na buni hiyo itafyondwafyondwa

Bali itabaki nyeusi kama ngozi yangu Kibaruwa

Waulize ndege kwa nyimbo nyanana watutumbuizao

Iulize na mito kwa furaha maji itiririkao

Uulize na upepo mkali kwa ghadhabu uvumao-.

Viulize: Ni nani araukaye na mapema kuzitema mbuga na kuzilaza?

Viulize: Ni nani akweaye minazi tangu kuchapo hadi lingiapo giza?

Viulize: Ni nani abebeshwaye mizigo hadi maungo yakageuka shaza?

Halfuye hana faida moja apatay wala malipo yanayotosheleza-

Isipokuwa kusundugwa na kutupiwa matambara na vyakula viliyooza?

Viulize: Ni nani huyo ni nani!

Viulize: Ni nani aliyemaye mashamba na kuyapoliliya?

Na mimea kochokocho ikajaa kwa uzito ikajinamiya?

Hatimaye nani atajirikaye mali yakammiminikiya

Akatoa na kitambi kama mja mzito wa miezi tisiya

Na akaongeza magari na wanawake kutoka na kuingiya?

Viulize: Ni nani huyo nani1

Na hao ndege kwa nyimbo nyanana watutumbuizao

Nayo hiyo mito kwa furaha maji itirikao

Na huo upepo mkali wenye ghadhabu uvumao

Vyote hivyo vitatu vitakujibu kawa umoja wao

"Ni Kibaruwa Manamba ndiye mtendaji hayo!"

a) Eleza dhamira ya shairi hili.(alama 2)

b) Kwa kutoa mifano, eleza aina mbili za idhini ya kishairi alizotumia mshairi (alama 4)

c) kwa kurejelea ubeti wa tatu taja na ueleze tamathali ya usemi na mbinu ya kimuundo mshairi (alama 4)

d) Huku ukitoa mifano, eleza kwa kifupi mwelekeo wa mshairi kuhusu vibarua. (alama 4)

e) Andika ubeti wa tano katika lugha ya nathari (alama 4)

f) Onyesha utata wa maana katika matumizi ya Kibaruwa Manamba (alama 2)

3. Soma shairi hili kisha ujibu maswali yayofuata:

Kila Mchimba Kisima (Musa Mzenga)

1. Tenda utendapo tendo, tenda tendo kwa hekima,
   Lindamane mwenendo, sawa na yakio kalmia,
   Kalmia yenye upendo, kufurahisha mtima,
   Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe.
2. Utendapo la faraja, tendo ni yako salama,
   Ya kukupa kila tija, na ushindi wa daima,
   Upate njema daraja, duniani na kiyama,
   Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe.
3. Utendapo la miuja, tendo ni yako nakama
   Ya kukutia harija, hasara kukuandama,
   Usione afuwaja, mwanza ajue heshima,
   Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe
4. Nakwambia uelewe, pulika ninayosema,

Si ari ya mwenginewe, kumuonya kwa lazima,

Mtu hufunza mwanawe, Kwanza ajue heshima,

Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe

5. Nisipokwambia wewe, kukufunza kila jema,

Kusudi nikuongowe, uepukwe na tujuma,

Matusi ndimi nipawe, ila na kila lawama,

Kila mchimba kisima, bundi hungia mwenyewe

6. Hii si heri ujuwe, matusi kuigandama,

Hadhi usiniuzuwe, hamithilishwa na nyama,

Fikiri moyo utuwe, nikupapo taaluma

Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe.

7. shika tena utambuwe, wasia huu ni mwema

Matendo usipunguwe, mazuri kutenda hima,

Yatende ubarikiwe, upawe na taadhima

Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe.

8. Yakupasa uchunguwe, kila jambo kulipima

Upime ufafanuwe, mambo yote kwa alama

La kuwaka ulijuwe, pia lipi la kuzima,

Kila mchimba kisima hungia mwenyewe.

a) Eleza maudhui ya shairi hili. (alama 4

b) Ujumbe unaowasilishwa katika shairi hili una hadhira lengwa tatu. Zitaje na utoe mifano.(alama 6)

c) Eleza umuhimu wa kipokeo kinachotumiwa katika shairi hili(alama 4)

d) Andika ubeti wa tano kwa lugha ya nathari. (alama 4)

e) Eleza maana ya msamiati ufuatao kama ulivyotumiwa katika shairi:

i. afuwaja

ii. taaluma (alama 2)

FASIHI SIMULIZI

a) Ni nini maana ya mawaidha katika fasihi simulizi? (alama 2)

b) Huku ikitoa mifano mwafaka fafanua muundo wa mawaidha katika fasihi simulizi (alama 4)

c) Eleza sifa saba za mawaidha katika fasihi simulizi (alama 14)

KCSE 2010

USHAIRI

Soma shairi hili kisha ujibu maswali yanayofuata.

Dhamiri yangu

Dhamiri imenifunga shingoni.
Nami kama mbuzi nimefungwa
Kwenye mti wa utu. Kamba ni fupi
Na nimekwishachora duara.
Majani niwezayo kufikia yote nimekula.
Ninaona majani mengi mbele yangu
Lakini siwezi kuyafikia: kamba, kamba.

Oh! Nimefungwa kama mbwa.
Nami kwa mbaya bahati, katika
Uhuru kupigania, sahani ya mbingu
Nimeipiga teke na niigusapo kwa mdomo
Mbali zaidi inakwenda na siwezi tena
Kuifikia na hapa nilipofungwa
Nimekwishapachafua na kuhama siwezi.

<u>Kamba isiyoonekana haikatiki.</u>
Nami sasa sitaki ikatike, maana,

Mbuzi wa kamba alipofunguliwa, mashamba
Aliharibu na mbwa aliuma watu.
Ninamshukuru aliyenifunga hapa

****

Lakini lazima nitamke kwa nguvu " Hapa nilipo sina uhuru!"

(E. Kezilahabi)

(a) Taja mambo manne ambayo mshairi analalamikia. (alama 4)

(b) Kwa nini mshairi haoni haja ya yeye kuwa huru? (aiama 2)

(c) Eleza maana ya mshororo ufuatao kama ulivyotumiwa katika shairi.
" Kamba isiyoonekana haikatiki." (alama 2)

(d) Taja na utoe mifano ya aina mbili za tamathali zilizotumika katika shairi hili. (alama 4)

(e) Kwa kutoa mifano miwili, eleza jinsi matumizi ya mishata yanavyojitokeza katika shairi hili. (alama 4)

(f) Andika ubeti wa pili kwa lugha nathari. (alama 4)

FASIHI SIMULIZI

Huku ukitoa mifano mwafaka, **linganisha** na **utofautishe** kipera cha vitendawili na kile cha methali. (alama 20)

KCSE 2011

USHAIRI

Jibu swali la 4 au la 5

KUJITEGEMEA

1. Nchi ni ile ambayo, imekita ardhini
Siyo ile iombayo, **ghaibu** na majirani
Taratibu siyo hiyo, wanachi twambizaneni
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji

2. Chumo lote na mitaji, leo limo maganjani
Bepari na wanyonyaji, wasalie maguguni
Shime utekelezaji, vingine havifanani
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji

3. Twaishije tujihoji, wanachi humu nchini
Kila tunachohitaji, kupatakwe ugenini
Hiyo ni tete haviji, tongo tupangusaneni
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji

4. Kuomba wataalamu, ni mwendo haulingani

Tupate wa humu humu, wajuzi wa kila fani
Mbele washike hatamu, kwa mapimo na makini
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji

5. Tuufuate wongozi, pamwe na nyingi imani
Tushiriki kila kazi, na mambo yalomkini
Mikopo ina kinyezi, si kitu cha tumaini
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji

6. Yote hatuyatimizi, alotimiza ni nani
Lakini tuwe maizi, tusizurure mijini
Tukamshabilii kozi, kipanga au kunguni
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji

7. Shujaa itakiwavyo, aonekane vitani
Na sisi vita tunavyo, roho kwa roho ugani
'Kutegemea' vilivyo, kondo tujiamueni Daima
hukaa chini, maganja ya mpewaji

Boukhet Amana: Malenga waMrima

Mwinyihatibu Mohammed
Oxford University Press
1977

(a) Mtunzi wa shairi hili ana dhamira gani? (alama 2)

(b) Shairi hili ni la aina gani? Toa sababu moja. (alama 2)

(c) Eleza mambo **matatu** ambayo mshairi anashauri nchi ifanye ili kujitegemea. (alama 3)

(d) Taja aina moja ya idhini ya kishairi iliyojitokeza kwa wingi zaidi katika shairi na utoe mifano mitano ya matumizi yake. (alama 7)

(e) Andika ubeti wa pili kwa lugha ya nathari. (alama 4)

(f) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumiwa katika shairi:

(i) Ghaibu

(ii) Tukamshabihi.

(alama 2)

HAKI

1. Haki watutisha, tusikuandame, kwa matendo yetu,

Watukorofisha, tusikuandame, kila penye kitu,
Mbona watugwisha, miba ituchonie, kwenye huu mwitu,
Tutokwe nautu!

2. Hatutakufanya, mwana kwa mvyele, aliyemzaa,
Haki watunyima, machumi ya mbele, na nyingi hadaa,
Tuchumayo nyanya, uchungu umbele, hatuna wasaa,
Haki twashangaa!

3. Na kambi nzima, kunaiyenea, hasa hapa petu,
Tunakutazama, kwa kuulizia, kuweza thubutu,
Na kwenye milima, ilotueka, kupandia watu,
Usifanyekatu!

4. Sio hao mabwana, waloteuliwa, kupata mwangaza,
Haki wakubana, lilotarajiwa, kwenye hichi kiza,
Ndevu kuchomana, wengine kuliwa, tukijiingiza,
Kambi yatuviza!

5. Haki huna njia, kizuizi mali, ndio njia panda,
Tukiifatia, hatufiki mbali, wengi tunaganda,
Sio yetu nia, lakini akili, mali ishapenda,
Haki yatuponza!

6. Wala hutasemwa, sababu ni nyoyo, kwisha haribika,
Ya mali kuchumwa, vyovyote iwavyo, itavyopatika,
Wakati mtumwa, ushatumwa ndivyo, na ushatufika,
Kwetu ni mashaka!

7. Haki hufanyiki, papitapo mambo, na vikubwa visa,
Watu hawataki, kutenda kijambo, tunu yao pesa,
Sisi kwetu dhiki, yatunisha tumbo, wao hata hisa,
Nandio yasasa!

8. Haki husimami, kwa viumbe sisi, tuvyojaaliwa,
Na huna ulimi, **kuweza tukisi,** tukageukiwa,
Zama za uchumi, zishashika kasi, nguvu zishapewa,
Haki wauliwa!

9. Iwe hivi haki, hakuna mmoja, akukumbukae,
Hatuna ashiki, kuvuta la haja, haki ituvae,
Mbona hatutaki, twalia na tija, haki iambae,
Hakitamati!

Suleiman A. Ali: ***Malenga Wapya***

(a) Eleza dhamira ya shairi hili. (alama 2)

(b) Huku ukitoa mfano, eleza aina ya shairi hili. (alama 3)

(c) Taja na ufafanue tamathali ya usemi inayotawala katika shairi hili. (alama 3)

(d) Kwa kutoa mfano mmoja mmoja, onyesha aina tatu za idhini ya kishairi katika shairi hili. (alama 6)

(e) Andika ubeti wa saba kwa lugha ya nathari. (alama 4)

(f) Mshairi ana maana gani kwa kusema;

(i) Kambi yatuviza

(ii) Kuwezatukisi.

(alama 2)

FASIHI SIMULIZI

(a) Eleza maana ya malumbano ya utani. (alama 2)

(b) Bainisha sifa **nne** za malumbano ya utani. (alama 8)

(c) Fafanua majukumu **matano** ya malumbano ya utani katika jamii. (alama 10)

KCSE 2012

USHAIRI

Soma shairi lifuatalo kasha ujibu maswali

Said A. Mohamed: Mbele Ya Safari

1. Ilipoanza safari, iianza kwa dhiki
Tulishikana kwa ari, kwenda safari ya haki
Tukawa ni majabari, nyoyo zisitaharuki
Tukajizatiti

2. Njaa ikawa thabiti, na kiu kutamalaki
Nais tulitia dhati, tusijali kuhiliki
Ingawa mbele mauti, dhila na migni mikiki
Tulijizatiti

3. Huu mwisho wa safari, tukaambiwa ni haki

5. Msafara ukasita, kwenye mlima wa haki
Kijasho kinatuita, mlima haupandiki
Basi sote 'kajipeta, kukikwea kima hiki
Twataka hazina

6. Tukiwa migongo wazi, tukainama kwa shaki
Tukawa' chia ukwezi, kialeni wadiriki
Wakapanda bila kazi, kuteremsha miliki
Wakaitapia.

7. Wakafikia makazi, ya pumbao na ashiki

Shangwe kwetu na fahari, utumwa hatuutaki Huko wakajibarizi, kwenye raha lakilaki
Kuwa mbele ya safari, juhudi iliyobaki Wakaisahau ngazi, ya umma ulomiliki
Kuwa mbel ya safari, juhudi iliyobaki Wakaisahau ngazi, ya umma ulomiliki
Tulijizatiti Mbele ya safari

4. Ile ilikuwa ndoto, mwisho wake mafataki 8. Na hazina yetu sote, kuishusha hawataki
Nguvu zimechomwa moto, sahala 'mekuwa dhiki Wamo wanatema mate, kwa umati halaiki
Wagombania kipato, utashi haukatiki Imezima nia yote, kiza hakitakasiki
Na kutabakari Mbele ya safari

(a) Eleza safari inayorejelwa katika shairi hili. (alama 2)
(b) Onyesha kinaya cha safari inayozungumziwa. (alama 6)

(c) Taja na ueleze bahari mbili za shairi hili ukizingatia: (alama 4)
(i) mizani
(ii) vina

(d) Andika ubeti wa saba kwa lugha ya nathari (alama 4)
(e) Eleza umuhimu wa aina mbili za uhuru wa kishairi zilizotumiwa katika ubeti wa sita. (alama 4)

Soma shairi lufuatalo kasha ujibu maswali

1. Wakati tunywapo chai hapa upenuni 4. Sasa tukisubiri ndoto tusizoweza kuzitekeleza tena
Na kuwatazam watoto wetu Tumalizie machicha ya chai yetu ya jioni
Wakicheza bembea kwa furaha Bila ya kutematema na kwa tabasamu
Tujue kamba ya bembea yetu imeshalika Na baada ya hapo tujilambe utamuutamu
Na bado kidogo tutaporomoka Uliobakia kwenye midomo yetu

2. Kulikuwa na wakati ulinisukuma juu 5. Tukikumbuka siku ilee ye kwanza
Nikaenda ziadi ya nusu duara Tulipokutana jioni chini ya mwembe
Kulikuwa na wakati nilikudaka Tukitafuta tawi zuri gumu
Ulipokaribia kuanguka La kufunga bembea yetu
Na kulikuwa na wakati tulibebana kwa zamu Naye mbwa Simba akisubiri

3. Wakati huo, japo tulipaa mbele na nyuma6. Lakini kabla hatujaondoka kimyakimya

Tulicheka kwa matumaini yaliyotiwa chumvi Kukamilisha nusu duara iliyobaki

Na kisha tukaongozana jikoni kupika chajio Tuhakikishe vikombe vyetu ni safi

Ilikuwa adhuhuri yetu Tuhakikishe vikombe vyetu ni safi.

(E. Kezilahabi)

(a) Fafanua maana ya kijuuujuu na maana ya kitamathali ya shairi hili. (alama 6)

(b) Bainisha matumizi ya vipengele vifuatavyo katika shairi: (alama 6)

(i) Usimulizi;

(ii) Usambamba;

(iii) Taswira

(c) Tambulisha mzungumzaji (nafsi – neni) katika shairi hili. (alama 2)

(d) Fafnua toni ya shairi hili (alama 4)

(e) Eleza maana ya mshororo: "Tuhakikishe vikombe vyetu ni safi." (alama 2)

FASHIHI SIMULIZI

a) Huku ukitoa mifano, fafanua majukumu matano ya nyimbo (alama 10)

b) "Mwimbaji ana nafasi muhimu katika kufanikisha uwasilishaji wa wimbo." Thibitisha. (alama 10)

KCSE 2013

FASIHI SIMULIZI

(a) Huku ukitoa mfano, eleza maana ya vitanza ndimi. (alama. 2)

(b) Fafanua majukumu sita ya vitanza ndimi katika jamii. (alama 6)

(c) Eleza mbinu sita unazoweza kutumia kalika kukusanya na kuhifadhi habari kuhusu vitanza ndimi. (alama 12)

USHAIRI

Soma shairi lifuatalo kisha ujibu maswali.

Sinongi aushi yangu, hii leo, kwa ukungu wa ujana,

Nikaiga rika langu, kwa vileo na mbio za wasichana,

Kiwa ni riziki yangu, mapokeo, kuoa na kuona,

Ni wakati utanena.

Nashukuru kwa ugumba, wenye ndimi, wanipagazao nao,
Wapitao wakiimba, eti mimi, ningapenda hali zao,
Haupandiki mgomba, wana nyemi, fisadi wa hadhi zao,
Eti ni kwa raha zao.

Ni lipi lenye kukera, kwa Muumbi, marufuku kwenye misa,
Ni mtu kuwa hawara, wa vitimbi, ama alozawa tasa?
Ugumba na ukapera, sio dhambi, wala haujawa kosa,
Waama sina makosa.

Bora tungeni vitabu, magazeti, mutangaze kwa rediyo,
Muwaite watribu, kina Siti, watuzwa ilimu hiyo,
Na zaidi muhutubu, kwa umati, muwambe ambayo siyo,
Kwalo sichafuki moyo.

Hidhuru yote ni bum, sio kitu, kudhiki asodhikika,
Siwi nikaona ghere, lailatu, nyota njema itafika,
Kwa shangwe na njerejere kila mm, mdomo utafumuka,
Akiri amejibika.

(Mwalaa M. Nyanje)

(a) Eleza jambo ambalo mzungumzaji (nafsineni) katika shairi hili anasingiziwa. (alama 2)

(b) Fafanua mambo matano ambayo mzungumzaji (nafsineni) anapinga katika shairi hili.(alama 5)

(c) Eleza umuhimu wa viishio vya beti za shairi hili. (alama 2)

(d) Andika ubeti wa tatu kwa lugha ya nathari. (alama 4)

(e) Eleza muundo wa shairi hili. (alama 5)

(f) Bainisha matumizi mawili ya tasfida katika shairi hili. (alama 2)

Soma shairi lifuatalo kisha ujibu aswali.

Huno wakati mufti, vijana nawausia,

Msije juta laiti, mkamba sikuwambia,

Si hayati si mamati, vijana hino dunia,

Uonapo vyang'aria, tahadhari vitakula.

Japo aula kushufu, na machoni vyavutia,

Dunia wana dhaifu, yaugua nisikia.

Vijana nawasarifu, falau mkisikia,

Ukiona vyang'aria, tahadhari vitakula.

Jepusheni na zinaa, mlale penye sharia,

Msije andama baa, makaa kujipalia,

Jepusheni na zinaa, madhara kukadiria,

Uonapo vyang'aria, tahadhari vitakula.

Ngawa waone wazuri, nadhifu kukuvalia,

Wajimwaie uturi, na mapoda kumichia,

Si mlango nyumba nzuri, ngia ndani shuhudia,

Uonapo vyang'aria, tahadhari vitakula.

Wawapi leo madume, anasa walopapia?

Wamepita ja umeme, leo yao sitoria,

Shime enyi wana shime, bora kumcha Jalia,

Uonapo vyang'aria_ tahadhari vitakula.

Nambie faida gani, nambie ipi fidia?

Upatayo hatimani, waja wakikufukia,

Ila kufa kama nyani, kasoro yako mkia,

Uonapo vyang'aria, tahadhari vitakula.

Kikiki ikaze kamba, u kijana vumilia,

Ujifanyc kama kwamba, u jiwe huna hisia,

Wakwambe watalokwamba, kwa lolote vumilia,

Uonapo vyang'aria, tahadhari vitakula.

Vyatiririka liriri, vina vyanikubalia,

Alo bora mshairi, pa tamu humalizia,

Nahitimisha shairi, dua ninawapigia,

Uonapo vyang'aria, tahadhari vitakula.

Ewe Mola mtukuka, si shaka wanisikia,

Wakingie wanarika. na anasa za dunia,

Amina wangu Rabuka, dua yangu naishia,

Uonapo vyang'aria, tahadhari vitakula.

(Mwalaa M. Nyanje)

(a) Eleza ujumbe wa shairi hili. (alama 4)

(b) Fafanua kwa kutoa mifano, mbinu nne alizotumia mshairi kutosheleza mahitaji ya kiarudhi katika shairi hili. (alama 8)

(c) Nafsineni (mzungumzaji) katika shairi hili inasema na pande mbili. Zieleze pande hizo. (alama 2)

(d) Eleza umuhimu wa maswali ya balagha katika shairi hili. (alama 3)

(e) Bainisha toni ya shairi hili. (alama 3)

KCSE 2014

USHAIRI

Soma shairi lifuatalo kisha ujibu maswali.

Amiri A.S. Andanenga: Sauti ya Kiza

Ngakua na mato, ya kuonea
Ngalisana kito, cha kuchezea
Kilicho kizito, cha kuelea
Kikamuenea, akivae.

Makusudi yangu, ngaliandaa
Ngafinyanga chungu, cha mduwaa
Ngatia vitangu, vinavong'aa
Ili ziwe taa, kwa apikae.

Mkungu wa tano, wa mduwara
Ulo bora mno, kisha imara
Ulo na maono, kuwa ni dira
Kwenye barabara, itindiae.

Ngaomba baraka, kwake Rabana
Punje za nafaka, kila aipa
Chunguni kuweka, kwa kulingana
Hajaangu suna, yule alae.

Ngafanya bidii, kwenda mwituni
Sio kutalii kukata kuni

Ya miti mitii, huko jikoni
Isio na kani, ni iwakae.

Kwa yangu rnabega, nikathubutu
Ngabeba mafiga, yalo matatu
Bila hata Woga, kwenye misitu
Simba tembo chatu, sinitishie.
Miti yenye pindi, na jema umbo
Ngajenga ulindi, mwema wimbombo
Fundi aso fundi, penye kiwambo
Moyo wenye tambo, agekechae.

Singaajiri, ngachimba mimi
Kisima kizuri, cha chcmchemi
Maji ya fahari, ya uzizimi
Jua la ukami, siyaishae.

Tamati nafunga, kwa kuishia
Mato ndo malenga, kanikimbia
Nahofu kutunga, mabeti mia
Asije chukia, ayasomae.

(a) Eleza ujumbe Wa shairi hili. (alama 2)

(b) Kwa kurejelea ubeti wa pili, eleza umuhimu wa aina mbili za uhuru wa kishairi alioutumia mshairi. (alama 4)

(c) Andika ubeti wa saba kwa lugha ya nathari. (alama 4)

(d) Eleza toni ya shairi hili. (alama 2)

(e) Fafanua aina tatu za urudiaji zilizotumiwa katika shairi hili. (alama 6)

(f) Bainisha nafsineni katika shairi hili. (alama 2)

Soma shairi lifuatalo kisha ujibu maswali.

T. Arege: Watafuta Riziki

Watafuta riziki, watokwa jasho vijijini
Wakulima shakiki, wakuza chai na mibuni
Vyakula wahakiki, visipungue vinyuani.

Watafina riziki, wahangaikao mijini
Kutwa kile na hiki; kamawatanga na mipini
Japo hawasikiki, hawakosi kujiarnini.

Watafuta riziki, wazalendo Wa nchi hii
Kaniwc hawajidhiki, tamaa za moyo kutii
Bali huafiki, kupingfiha na ulaghai.

Watafuta riziki, pate ambalo la halali
Ndoto haizimiki, ya kesho kuwa njema hali
Wiki baada wiki, la haramu jasho hawali.

(a) Fafanua sifa tano za Watu wanaozungumziwa katika shairi hili. (alama 5)

(b) Bainisha umuhimu wa tamathali tatu za usemi zilizotumiwa katika shairi hili. (alama 6)

(c) Eleza kwa kutoa mifano, mbinu tatu ambazo mshaifi ametumia kutosheleza mahitaji ya kiarudhi. (alama 6)

(d) Ainisha shairi hili kwa kuzingatia vigezo vifuatavyo (alama 3)

i. idadi ya mishororo katika beti

ii. mpangilio wa vina

iii. mpangilio wa maneno

SEHEMU E: FASIHI SIMULIZI

Soma hadithi ifuatayo kisha ujibu maswali.

Basi Mulungu akamtuma kinyonga duniani kumpasha binadamu ujumbe ufuatao: "Maisha yako hayatakuwa na mwisho, hata ukifa utafufuka."
Kinyonga akaondoka kama mshenga apelekaye posa. Akatambaa polepole, moyoni amejawa na hofu ya kuiharibu ardhi ya wenyenwe. Hata alipowafikia binadamu machweo ya siku ya saba baada ya kupashwa ujumbe, alimpata mnana keshaubatilisha ujumbe huo; ameisha kumwambia binadamu kuwa akifa atatokomea kama mizizi ya msubili. Huo ukawa ndio mwanzo Wa mauti.

(a) Andika aina ya hadithi hii. (alama 2)

(b) Fafanua umuhimu wa aina hii ya hadithi katika jamii. (alama 10)

(c) Eleza majukumu manne ya fomyula ya kumalizia katika ngano. (alama 8)

KCSE 2015

FASIHI SIMULIZI

(a) Soma utungo ufilatao kisha ujibu maswali.

Hadithi ya Jabari inasimuliwa na jamii nyingi. Jabari alizaliwa kashika mkuki mkononi. Mawio ambayo kilio chakc, ambacho kwa kweli kilikuwa mugurumo, kilipopasua anga, nyota kubwa ilianguka kutoka mbinguni. Ulimwengu mzima ulitetemeka na kutwaa giza.
Hata kabla mama mtu hajampa ziwa, Jabari alikuwa amevuvumuka ua kuwa ghulamu wa miraba minne. Haikuchukua muda, hata vita kati ya jamii ya Sule na Suna vikaanza; kikosi cha Sule cha wapiganaji mia moja kikawajia vijana wa Suna kwa sime na nyuta. Jabari aliwakabili kwa konde moja pekee, akakirambisha dongo kita kizima

(i) Bainisha kipera cha utungo huu. (alama 1)

(ii) Toa sababu mbili kuthibitisha jibu lako la (i)hapa juu. (alama 1)

(iii) (Eleza manufaa sita ambayo jamii itapata kwa kukirithisha kipera hiki kwa vizazi vijavyo. (alama 6)

(b) Soma utungo ufuatao kisha ujibu maswali.

Ndimi Mwimo mdumishaji ukoo
Ndimi ndovu mtetemesha ardhi
Aliyegigang vita, ukoo kuauni
Ziliporindima zangu nyayo
édui alinywea, mafahali na mitamba akatukabidhi
Kwenye misitu sikuwa na kifani
Paa na hata visungura

vilijikabidhi kwangu
kwa kuinusa tu mata
Nani aliyewahi
ngomani kunipiku?
Makoo hawakunisifu, wakalilia nikaha?
Kwenye nyanja za michuano
nani angethubutu, ndaro kunipigia?
Sikuwabwaga chini, kwa yangu maozi, hata kabla hatujavaana?

(i) Andika aina ya sifo hii. (alama 1)

(ii) Bainisha shughuli mbili za kiuchumi na mbili za kijamii zinazoendelezwa na jamii inayosawiriwa na utungo huu. (alama 2)

(iii) Eleza mambo matano ambayo yanaweza kuzingatiwa ili kufanikisha uwasilishaji wa mungo huu. (alama 5)

(c) Eleza faida nne za matumizi ya nyimbo katika uwasilishaji wa ngano. (alama 4)

USHAIRI

Daima alfajiri na mapema
Hunipitia na jembe na kotama
Katika njia iendayo kondeni
Kama walivyofanya babuze zamani;
Nimuonapo huwa anatabasamu
Kama mtu aliye na kubwa hamu
Kushika mpini na kutokwa jasho
Ili kujikimu kupata malisho.

Anapotembea anasikiliza
Vidcge vya anga vinavyotumbuiza
Utadhani huwa vimemngojea
Kwa usiku kucha kuja kumwimbia;
Pia pepo baridi kumpepea
Rihvi ya maua zikimletea
Nao umande kumbusu miguu;
Na miti yote hujipinda migongo

kumpapasa, kumtoamatongo;
Na yeye kuendelea kwa furaha
kuliko yeyote ninayemjua
Akichekelea ha ha ha ha ha ha

Na mimi kubaki kujiuliza
Kuna siri gani inayomliwaza?
Au ni kujua au kutojua?
Furaha ya mtu ni furaha gani
katika dunia inayomhini?
Ukali wa jua wamnyima zao
Soko la dunia lamkaba koo;
Dini za kudhani zamsonga roho
Ayalimia matumbo ya waroho;
Kuna jambo gani linamridhisha?
Kama si kujua ni kutokujua
Laiti angalijua, laiti angalijua!

(T. Arege)

a) Eleza hali ya mzungumziwa katika shairi hili. (alama 4)
b) Huku ukitoa mifano, onyesha aina mbili za uhuru wa kishairi uliotumiwa katika shairi hili. (alama 2)
c) Fafanua aina tatu za taswira ukirejelea ubeti wa pili. (alama 3)
d) Eleza umuhimu wa maswali ya balagha katika shairi hili. (alama 2)
e) Bainisha vipengele vifuatavyo vya kimtindo katika shairi hili:(alarna 3)
    (i) tashhisi
    (ii) kinaya
    (iii) tashbihi
f) Eleza toni ya shairi hili. (alama 2)
g) Bainisha nafsineni katika shairi hili. (alama 1
h) Changanua muundo wa shairi hili. (alama 3)

Soma Shairi lifuatalo kisha ujibu maswali.

T. Arege: Mwili

Leo kitaka nifike, natamani, ila wauma mwili

Kwa kazi nihusike, samahani, unahiliki mwili
Napenda nihesabike, makundini, ila huwezi mwili.

Vitisho pamwe kelele ninavicha, kwa nafsi na mwili
Ila ugonjwa utimile, umechacha, na kuudhili mwili
Msikose simile, magalacha, si gurudumu mwili.

Vingekuwepo viraka, kuutia, ngeushuruti mwili
Kifundi kivipachika, kuingia, hata kuridhi mwili
Upya ukaungilika, kuvutia, roho na wake mwili.

Lakini kamwe haiwi, kuvipata, vipande vyake mwili
Sihofu kupata mawi, sitajuta, kupigania mwili
Hata kufutwa sikawi, nitakita, kidete nao mwili.

Kazi ninaithamini, ni hakika, akilini na mwili
Ila kamwe siamini, kusagika, damu, jasho na mwili
Uwele hususani kioheka, nguvu hitishi mwili.

a) Eleza dhamira ya mtunzi wa shairi hili (alama 4)
b) Fafanua mbinu nne za lugha zilizotumiwa katika shairi hili. (alama 8)
c) Eleza toni ya shairi hili. (alama 2)
d) Ni nani anayezungumziwa na nafsineni katika shairi hili? (alama 1)
e) Eleza bahari ya shairi hili kwa kurejelea vipande. (alama 2)
f) Andika ubeti wa mwisho kwa lugha ya nathari. (alama 3)

KCSE 2016
USHAIRI

Soma shairi lifuatalo kisha ujibu maswali.

Kilio cha Lugha

Ni wimbo najiimbia, nijiliwaze
Sina wa kusaidia, nasongwa sina
nafasi Kiwa kwetu naumia, kwingine
si mahususi Lugha ya mtu mweusi, Kiswahili chalilia.

Wataalamu ni nani, mulipo mwaninyanyasa
Hamna nami imani, wala kupanga siasa,
Mwasema sayansini, siku ningalitosa,
Mwanambia nikotosa, kuiva sijafika.

Ela muelewe sana, Maamuma na Imamu,
Mulipokuwa vijana, kwenu nilikuwa timamu,
Sasa mumesoma sana, mwaniona ni haramu,
Mujue kuwa dawamu, utumwa mwauridhia.

Mzaliwapo mwalia, `maa', maneno ya kwanza,
Lugha munayokulia, ya mama zetu ya kwanza,
Wa lugha muwedoria, muweze na kuikuza,
Sio kujipendekeza, uzungu kuigiza.

Majira ya ukoloni, ukombozi kusambaza,
Lugha mulithamini, Kiswahili kufukiza,
Hata kule risavuni, kizungu hanikuwaza,
Sasa mbona mwanibeza, mbali mwanitupilia?

Sayansi sio asili, msamiatiwe sinao,

Sayansi yataka mbali, msamiati ni wa hao
Nitakuwa Kiswahili, kiomba majina yao
Lugha kujikuza kwao, huomba linalofaa.

Enyi viongozi wetu ipangeni nadharia,
Kujenga siasa yetu, tuzidi kuwa huria
Lugha hata ` mbusha watu, tuche kuriaria,
Sifa ni kwa chake mtu, cha mwenzi hutoringia.

Utajiri wangu hasa, nikiwatajia wote,
Msamiati huwa, ni wa Afrika yote,
Na methali za kuasa, nahau na ngeli zote,
Na nisemwapo popote, ujumbe hukamilika.

Afrika ndipo petu, pa wabantu halisi,
Baba na mama ni Bantu, shina la wangu ukwasi,
Warabu na wengi wetu, sio wangu Adinasi
Kwao ` meomba kiasi, iii kujizidisha.

Mfumo mpya hongera, wa elimu humu Kenya,
Lugha takuwa imara, ukabila tutafinya,
Kiswahili ni ibara, kila mtu kiimanya,
Methali imetuonya, mtumwa si mwasilia.

Tamati lugha yalia, yabaguliwa bayana,
Kukua imeridhia, msamiati kufana,
Wengine wataijulia, kwa marefu na mapana,
Lugha yenu ya maana, mwaipuuza yalia.

a) Shairi hili ni la aina gani? Toa sababu. (Alama 2)

b) Kwa kutoa hoja nne, eleza kwa nini shairi hill likaitwa kilio cha lugha. (Alama 4)

c) Andika ubeti wa tatu kwa lugha ya nathari. (Alama 4)

d) Eleza toni ya shairi hili. (Alama 2)

e) Tambua uhuru wa kishairi uliotumiwa kwa kurejelea mifano mitatn. (Alama 3)

f) Bainisha nafsineni katika shairi. (Alama 2)

g) Eleza maana ya maneno yafuatayo kwa mujibu wa shairi. (Alama 3)

(i) nasongwa

(ii) kuriaria

(iii) adinasi

Soma shairi lifuatalo kisha ujibu maswali.

T. Arege: Barabara

Barabara bado ni ndefu
Nami tayari nimechoka tiki

Natamani kuketi
Ninyooshe misuli
Nituliza akili.
Lakini
Azma yanisukuma
Mbele ikinihimiza kuendelea
Baada ya miinuko na kuruba
Sasa naona unyoofu wake
Unyoofu ambao unatisha zaidi.
Punde natumbukia katika shimo
Nahitaji siha zaidi ili kupanda tena
Ghafla nakumbuka ilivyosema
Ile sauti zamani kidogo
" Kuwa tayari kupanda na kushuka."

Ingawa nimechoka
Jambo moja li dhabiri
Lazima nifuate barabara
Ingawa machweo yaingia
Nizame na kuibuka
Nipande na kushuka.
Jambo moja nakukumbukia: Mungu
Je, nimwombe tena? Hadi lini?
Labda amechoshwa na ombaomba zangu
Nashangaa tena!

Kitu kimoja nakiamini
Lazima niendelee kijitahidi kwa kila hatua mpya
Nijikokote kuiandama hii barabara yenye ukungu
Nikinaswa na kujinasua
Yumkini nitafika mwisho wake
Ingawa wangu mwisho haitauwahi kabla.

a) Eleza toni ya shairi hili. (Alama 2)

b) Tambua nafsineni katika shairi hili. (Alama 2)

c) Mshairi ana maana gani anaposema " Kuwa tayari kupanda na kushuka" katika ubeti . wa tatu? (Alama 2)

d) Fafanua tamathali tano za usemi zilizotumiwa katika shairi hili ukizitolea mifano mwafaka. (Alama 10)

e) Eleza ujumbe unaojitokeza katika ubeti wa tano wa shairi hili. (Alama 2)

f) Eleza maana ya:

(i) kuruba

(ii) barabara yenye ukungu (Alama 2)

FASIHI SIMULIZI

a) Kwa kutumia mifano mwafaka eleza majukumu matano ya nyimbo katika jamii. (Alama 10)

b) Ili kuweza kufanikisha uwasilishaji wa utanzu wa nyimbo kwa hadhira eleza mambo anayohitaji mwimbaji. (Alama 10)

Fasihi Simulizi

Sama utungo ufuatao kisha ujibu maswali.

Walikuja mahasidi, ah, walikuja
Nyayo zao zikirindima, ah rindima
Kwa ghamidha ya uadui, 00 uadui
Wali Wakibeba sime
Wali wakibeba mata
Wali Wakibeba mienge
ya moto kutangazia
kwao kuwasili
Walikuja kwa ndimi
zilohimili cheche
matusi kutumwaiya.
Hawakuj ua ya kwamba
mbele ya mhimili huno wetu
wao wali vipora.
Kwenye Mlima wa Sugu, walituvamia.
Aliwakabili Mbwene
Mwana wa Ngwamba, ee Mbwene
Aliwakabili Mbwene kwa kitali kikali.
Wali wametuteka ja samaki kwenye dema
Wali wamewapukutisha
wetu mabarobaro
Aliwakabili Mbwene
Ee Mbwene, Mwana Wa Ngwamba
Aliwakabili
kwa hamasa za ujana

kwa uchungu wa kuumbuliwa
wa wetu wana.
Aliwakabili Mbwene
Nao wakalipiza shambulizi
kwa kujidai majagina
walijibwaga uwanjani
Laiti wangalijua wanajikabidhi
viganjani mwa Mbwene.
Aliwakabili Mbwene, ee
Mwana wa Ngwamba, shujaa asoshindwa
alipigana kitali
cha kufa na kupona
kuiopoa jamii yetu,
kuirejesha hadhi yetu.
kuirejesha mifugo yetu
kuwarejeshea wakulima vikataa vyao
kuwaokoa vipusa wetu
nyara Waliotekwa, ati Walipiza kisasi.
Aliwakabili Mwana Wa Ngwamba
Aliwakabili Upepo Wa Kusi
Hata kikorno cha mapambano kilipofika
Wagundi walijua kwamba

Walikuwa na Mwana, ee Mwana
Mbwene, ee Mwana wa Ngwamba Hakuwa na kifani, ee kifani
Alipigana nao, cc Mwana wa N gwamba
Kwa siku kumi bila tonge wala tone la maji
Kwetu kukenda kicheko cha Wokovu
Kwao kukenda kilio.

a) "Huu ni wimbo wa sifa." Thibitisha kauli hii kwa kutoa mifano mitatu kutoka kwenye utungo huu. (alama 3)

b) Andika sifa tatu za jamii ya nafsineni katika utungo huu. (alama 3)

c) Huku ukitoa mifano, bainisha vipengele vinane vya kimtindo ambapo nafsineni imetumiwa kufanikisha uwasilishaji wa umngo huu. (alama 8)

d) Tungo za aina hii zinaendelea kufifia katika jamii yako. Fafanua hoja sita utakazotumia kuishawishi jamii yako kukinga dhidi ya hali hii. (alama 6)

KCSE 2017

USHAIRI

Soma shairi lzfuatalo kisha ujibu maswali.

Mwanangu, Wenye dhambi vishawishi, vikejeli
Mwanangu, katu wasikushawishi, binkuli
Mwanangu, aushi nayo uishi, kama mwali
Mwanangu sikubali!

Mwanangu, sherati sikuperembc, kakubali
Mwanangu, usiwache wakubembe, kwa sali,
Mwanangu, mithili yao mapembe, ya fahali
Mwanangu sikubali!

Mwanangu, wajeuri siwe nao, ni shubili
Mwanangu usifwate njia zao, pita mbali
Mwanangu, ujeuri scra yao, mazohali,
Mwanangu sikubali!

Mwanangu, Waongo usiwasifu, kulihal
Mwanangu, uongo ubatilifu, si amali
Mwanangu, ndimi zao hazikifu, si manzili
Mwanangu sikubali!

Mwanangu, wafisadi siwe nao, kemikali
Mwanangu, tamaa ndo utu wao, si Injili

Mwanangu, Wahepe kila uchao, kiakili
Mwanangu sikubali!

Mwanangu, wote walio wabaya, Wanadhili
Mwanangu, usije ukawapeya, ikibali
Mwanangu, katika hino duniya, kaa mbali
Mwanangu sikubali!
(J Kiponda)

(a) Fafanua mambo sita ambayo yanaweza kuzorotesha maadili ya anayelengwa na shairi hili.
(b) Bainisha tamathali mbili za usemi zilizotumiwa katika shairi hili.
(c) Andika aina mbili za urudiaji zilizotumiwa katika shain' hili.
(d) Ainisha shairi hili kwa kuzingatia vigezo vifuatavyoz

(i) idadi ya vipande katika mishororo.
(ii) mpangilio wa maneno katika mishororo
(m) idadi ya mizani katika mishororo.
(iv) mpangilio wa vina katika beti.
(e) Andika aina mbili za uhuru wa kishairi zilizotumiwa katika shairi hili.
Andika ubeti wa tano kwa lugha ya nathari.

Soma Shairi lifuatalo kisha ujibu maswali.
Walo nacho hawachi
mshangao kunitia
Moyoni watakutia
pindi waonapo
we u chambo cha
kuvutia rasilimali
huko kwenye vina
Hawachi
kukwinamisha

kukupindisha mgongo
ndoana urneshika
kuvulia yao riziki.
Watakwita kwa majina
ya hadhi ya kupembeja
ya kukwaminisha
kwamba We na wao mu

Wamoja
hali zenu
kama sahani na kawa
wanakwonyesha wao
nawe
mwachumia jungu moja
yenu matarajio ni mamoj
Watakwahidi halua
kila tunu watakwashiria
mradi nyoyo zao zimemaizi
We u nundu
ya kukamulia mafuta
we u ndov
wa mti kugonga
makoma kuangusha
wafaidi wao.
Mabepari wana mambo
ukiwa yao makasia
ya kuliendesha dau lao
majini lielee
miamba kulepusha
Watakusifil
Watakuchajiisha

mbele utunge

machoyo yenye ari
huku wanakufunga nira
ja fahali
mali kuwazalishia
huku kipato wakupimia
kwa kibaba
usipate kukidhi haja
usipate kujarnini
kuwategemea uzidi.
Hawa ni wa kuajabiwa
Watakupa yao kazi
Mpangilio wa kazi
wakukabidhi Wao
na malengo wakupe
La! Hawakupi!
Wanakuhusisha
katika kuyavyaza na
muda wa kuyafikia
nao mwaafikiana
ati kuna makubaliano bayana
ambayo ubatizo Wayo ni
kandarasi ya utcndakazi.
Ela We nao mnajua
ndo kigezo cha kupimia

Wako uwaj ibikaji
wako mchango chunguni
yako thamani
Na usidhani una hiari ya

kuamua tapofika
Watakusukuma
Imfikia yao shabaha
bila Imwazia
ujiza wanokupa
Watakuhimiza
kuturnia chako kipawa
kuikoza nundu yao mafut
Viumbe hawa!
Mabepari - waajiri

a) Eleza mikakati sita inayotumiwa na waajiri kujikuza kiuchumi. (alama 6)

b) Bainisha tamathali tatu za usemi zilizoturniwa katika shairi hili. (alama 3)

c) Huku ukitoa mifano, bainisha aina mbili za uhum wa kishairi aliotumia mshairi.

d) Andika mifano ya mistari mishata katika shairi hili

e) (6) Bainisha nafsineni katika shairi hili.

f) Fafanua toni ya shairi hili.

g) Andika ubeti wa tatu kwa lugha ya nathari.

KCSE 2018
USHAIRI

Nimeandika maneno haya

kwa niaba ya:

Malrilioni wasio malazi

Wabebao vifurushi vilivyo wazi

wazungukao barabaranı bil a mavazi

……Milki yao ya ıraisha.

Kwa niaba ya:

Maelfu wanouawa bila haki

wiki baada ya wiki

leo sumu au spaki

leo kamba au bunduki

na kwa wale wanosubiri kunyongwa.

Kwa niaba ya:

Vijana walio mitaani

wale mayatima wa maskini

wazungukao mapipani

kila pembe mjini

kuokota sumu kutia tumboni

kujiua bila kujua

ili kupata kuishi.

Kwa niaba ya:

Wakongwe wasiojiweza

walao chakula kilichooza

wachuktiao choo wakijipakaza

polepole wakijiangamiza

katika vyumba vyao

baridi na giza

kwa sababu hawana Watazama

waga wauguza.

Kwa niaba ya:

waishi na nyingi hofu

kwa sababu ya madawa tifutifu

yatiwayo vyakulani yakitufanya wafu

bila ya mtu kuona

kama kwamba sote tu vipofu,

Na kwa niaba yetu sote;

Tuliofungwa vifungoni, duniani

Tuliosukuniwa kingoni, maishani

Tuliopokonywa maoni, machoni

Tuliotiliwa sumu, malishoni

Tuliodidimizwa kinyesini

ili 'maendeleo

yaendelee kwenda njiani

huku yakitema machicha ya roho zetu.

a) "Shairi hili linakatisha tamaa." Thibitisha kauli hii kwa kutoa mifano saba kutoka kwenye shairi. (alama 7)

b) Fafanua umuhimu wa aina mbili za urudiaji zilizotumiwa katika shairi hili. (alama 4)

c) Bainisha vipengele vifuatavyo vya kimtindo katika shairi hili.

i. tasfida

ii. kinaya

iii. tashihisi (alama 3)

d) Eleza kwa kutoa mfano, mbinu moja ambayo mshairi ametumia kutosheleza mahitajl ya kiarudh) katika ubeti wa tano. (alama 2)

e) Andika ubeti wa pili kwa lugha ya nathari. (alama 2)

f) Bainisha nafsineni katika shairi hili. (alama 2)

TAMTHILIA: KIGOGO

Pauline Kea

"Tusiwaruhusu watu wachache waliojazwa kasumba za kikoloni fiturejesha kwenye utumwa. Hatuwezi kukubali kutawaliwa kidhalimu tena!"

a) Eleza muktadha wa dondoo hili. (alama 4)

b) Fafanua kinyume kinachojitokeza katika kauli iliyopigiwa mstari kwa kurejelea hoja kumi na sita kutoka kwenye tamthilia hii. (alama 16)

"Si haki! Unayazika matumaini yetu. Unaifukia kesho yetu."

(a) Fafanua umuhimu wa mzungumzaji wa maneno haya katika kuijenga taınthilia ya Kigogo. (alama 6)

(b) Kwa kurejelea hoja kumi na nne kutoka kwenye tamthilia, jadili namna uongozi wa Sagamoyo unavyoyazika matumaini ya raia. (alama 14)

HADITHI FUPI

A. Chokocho na D. Kayanda:

Tumbo Lisiloshiba na Hadhithi Nyingine "Tumbo Lisiloshiba"

". . .lakini hakuiruhusu sahau iketi na kuitawala kichwani mwake... hapoi ... Angepoaje na ule moto unaomlipukia kila mtu pale mtaani, umeacha mpaka sasa kovu bichi moyoni mwa kila mtu... ?

(a) Eleza muktadha wa dondoo hili. (alama 4)

(b) Bainisha tamathali tatu za usemi ambazo zimetumiwa katika kauli hii. (alama 3)

(c) Fafanua sifa tano za mhusika anayerejelewa na kauli hii. (alama 8)

(d) Huku ukijadili hoja nane, onyesha jinsi wakazi wa M adongoporomoka walivyolipukiwa na moto. (alama 8)

Onyesha jinsi maudhui ya utabaka yalivyoshughulikiwa katika Tumbo Lisiloshiba na Hadilhi

Nvingine kwa kurejelea hadithi zifuatazo:

a) Mkubwa (alama 12)

b) Kidege (alama 8)

FASIHI SIMULIZI

Soma utungo ufuatayo kisha ujibu maswali.

Nalilitizama jua la kinjano

Likijikokota kwa jitirnai kutBa

Mbele ya nguu

ya mlima uso kikomo

likipisha machweo

yenye giza la kaniki

Likishindilia uzito wa nanga

kwenye moyo tepetevu

uloonja shubiri ya kwondokewa.

Twalitazamana na hiyo shamsi

ikipotelea kwenye upeo wa macho

huku nyuma ikinambia

"yamekwisha.".

Naliona kope zake zikimezwa na kiza

Nikaliona jua likitoweka pamwe nawe

Jagina wa maisha yangu.

Nikaliona likikokota aushiyo

likabwakura rohoyo

kutoka kwenye vyangu vitanga.

Kumbukizi zilikuleta
kwenye jukwaa la akili yangu
pazia likafunguka
likayaleta mawio
ya siku ya kvamkia kuuka kwako.
Nalikuona kwenye ruya ukitazamana ana kwa ana
na hasidi alokakawana
kutuhasiri mi nawe
Nalikiona kipaji chako
kikitwaa wasiwasi
ukawa ni kama wanywea
kwa wake mtazamo.

Hata uliponishika
mkono kunambia
tukimbile tujiponye
nalikuwa nimechelewa
Ulikuwa keshanipa kisogo, huku
nyuma waniita,
"Mwanangu, njoo tujisalimishe
Mwanangu njoo, nguvu zimenisha."
Kumbe hiyo ilikuwa tahadhari
kwamba Iziraili yu karibu
moyowe kuchukua?

Kumbe wali ukisema, ‘Buriani mwanagu?”

Siku ya faradhi ilifika, mkono kulazimika kukupungia

Naliutazama mwilio mtukufu

Nalilitazama tambolo liloumbuka

wali uıredhibitiwa shujaa wangu

ndani ya chumba chenye kuta

na paa la mbao.

Hata tulipokukaribisha,

kwa lako kaburi

Nilijipa kujiambia, “Hajenda popote

mtiına bado wapiga.

Nalingoja unisalimu

Nalingojea tabasamu lako lenye haya

Ela hayo hayakutimila

Walikuwa kesha kwenda

Kuwa milki, ya ardhi isoshiba.

Hata waliponena, “Udongo kwa udongo,”

NiJkusitJa ewe yeli uso kifani

ııkighani ubeti wa wimbo

wako pendwa mawazoni mwangu,

“Kifo ni hasidi, Ikiwa mimi Gunge

Roho yarıgu nitamkabidhi Iziraili

Mimi niliyekaidi bunduki ya Mzungu

Katika kitali cha miaka minne

Kwetu kukarudi fahari na jina.

Mimi niliyeshindana na ndui na tetekuwanga, iliyowapukutisha

wana wote wa Ngome

Nikabaki mimi, jogoo wa kijiji.

"Kifo ni shujaa,"

Ikiwa mimi Gunge mwili wangu huu mtukufu

kwa tambo na nemsi

nitaukubalia

kuwa lengo la dua za kuonewa Imani

kuwa karamu ya macho ya mahasimu

kuvikwa suti na mwosha

kufunikwa kwa udongo uliolaaniwa

Mimi Gunge,

Niliruhusu jabali kubwa

Likibinye changu kichwa

Likidhibiti ehangu kidari

Linizibe zangu pumzi

Gunge niache kutawala."

a) Huu ni wimbo wa aina gani? (alama l)

b) Andika sababu mbili kuthibitisha jibu lako la a(i).(alama 1)

c) Ni nani anayeimbiwa na nafsineni? (alama 1)

d) Bainisha matatizo eıawili yanayoikumba jamii inayosawiriwa na utungo buu. (alama 2)

e) Bainisha mbinu zifuatazo katıka wimbo huu.(alama 2)

   i. ritifaa

ii. mbinu rejeshi

iii. taashira (alama 3)

f) Unanuia kutumia mbinu ya kutazama na kushiriki kufanya utafiti kuhusu nyimbo za aina hii. Eleza sababu sita za kuchagua mbinu hii.(alama 6)

g) Fafanua mikakati sita ambayo jamii inaweza kutumia ili kuudumisha utanzu wa semi. (alama 6)